

ЎН ОЛТИ ЁШГАЧА БЎЛГАН ВОЯГА ЕТМАГАНЛАРГА НИСБАТАН УЯТСИЗ-БУЗУҚ ҲАРАКАТЛАРНИНГ ҲУҚУҚИЙ ВА ИЖТИМОЙ ТАҲЛИЛИ

Маманазров Хаётжон Абжубборович

Ўзбекистон Республикаси Судьялар олий кенгаши ҳузуридаги

Судьялар олий мактаби тингловчиси

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15095773>

ARTICLE INFO

Received: 20st March 2025

Accepted: 25th March 2025

Published: 27th March 2025

KEYWORDS

вояга етмаганлар, уятсиз-бузуқ ҳаракатлар, ҳуқуқий таҳлил, ижтимоий таъсир, қонунчилик, профилактика, болалар ҳуқуқлари, Жиноят кодекси, психологик оқибатлар, халқаро тажриба.

ABSTRACT

Ушбу мақола Ўзбекистон Республикасида ўн олти ёшгача бўлган вояга етмаганларга нисбатан уятсиз-бузуқ ҳаракатларнинг ҳуқуқий ва ижтимоий жиҳатларини таҳлил қилишга бағишланган. Мақолада мавжуд қонунчилик нормалари, уларнинг амалдаги самарадорлиги ва бу каби жиноятларнинг болаларга таъсири кенг ёритилган. Олимларнинг тадқиқотларига таяниб, ҳуқуқий ислоҳотлар ва ижтимоий профилактика чоралари бўйича таклифлар ишлаб чиқилган. Халқаро тажриба ва миллий статистика маълумотларидан фойдаланилган ҳолда, муаммонинг кўлами ва унинг ечимлари муҳокама қилинади. Мақсад – болалар ҳуқуқларини ҳимоя қилишни кучайтириш ва ушбу жиноятларнинг олдини олишга хизмат қилувчи комплекс ёндашувни шакллантириш

Ўн олти ёшгача бўлган вояга етмаганларга нисбатан уятсиз-бузуқ ҳаракатлар жамиятдаги энг мураккаб ва сезгир муаммолардан биридир. Бу жиноятлар болаларнинг жисмоний, руҳий ва ижтимоий саломатлигига жиддий таҳдид солади. Ўзбекистонда бу муаммо Жиноят кодексининг 129-моддаси билан тартибга солинади [1], бироқ амалда унинг самарадорлиги ва профилактика чоралари тўғрисида кўплаб саволлар мавжуд. Ушбу мақола муаммонинг ҳуқуқий асосларини, ижтимоий омилларини ва ечимларини кенгроқ ёритишга қаратилган. Мақсад – мавжуд камчиликларни аниқлаш ва илмий асосланган таклифлар билан ислоҳотларга йўл очиш.

МАТЕРИАЛ ВА МЕТОДЛАР (Materials and Methods)

Тадқиқотда Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси [1], БМТ Болалар ҳуқуқлари тўғрисидаги конвенцияси [4] ва миллий статистика маълумотлари асосий манба сифатида фойдаланилди. Олимлар Р.Х. Жўраев [2], М.Қ. Қодирова [3], А.Х. Холов [5] ва Таштемиров А.А., Комилов А.М. [6] нинг илмий ишлари таҳлил қилинди. Усуллар сифатида норматив-ҳуқуқий таҳлил, қиёсий метод ва ижтимоий-психологик тадқиқотлар қўлланилди.

НАТИЖАЛАР (Results)

1. **Ҳуқуқий таҳлил:** Жиноят кодексининг 129-моддасида уятсиз-бузуқ ҳаракатлар учун 3-5 йиллик жазо назарда тутилган [1]. Р.Х. Жўраев бу норманинг етарли даражада қатъий эмаслигини таъкидлайди, чунки жиноятнинг оғирлиги ва унинг узоқ муддатли оқибатлари ҳисобга олинмайди [2]. Халқаро тажрибада (масалан, АҚШда) бундай жиноятлар учун 10 йилдан юқори жазо ва қатъий назорат тизими мавжуд [4]. Ўзбекистонда эса суд амалиётида кўпинча минимал жазо қўлланиши кузатилган.

2. **Ижтимоий таҳлил:** М.Қ. Қодирова тадқиқотларига кўра, бу жиноятларнинг 60% дан ортиғи оилавий муҳитда содир этилади [3]. Ота-она назоратининг етишмаслиги, таълим даражасининг пастлиги ва ижтимоий-иқтисодий қийинчиликлар асосий омиллар сифатида кўрсатилади. 2020-2024 йилларда Ўзбекистонда бу жиноятлар сони 15% га ошган, бу эса мавжуд профилактика тизимининг самарасизлигини кўрсатади.

3. **Психологик оқибатлар:** Болаларда депрессия, травмадан кейинги стресс ва ижтимоий изоляция каби оқибатлар кузатилган [3]. Бу оқибатлар уларнинг келажакдаги ҳаётига жиддий таъсир кўрсатади.

МУҲОКАМА (Discussion)

А.Х. Холов қонунчиликда жазодан кўра профилактикага эътибор қаратиш кераклигини таъкидлайди [5]. Халқаро тажрибада (БМТ ва UNICEF ташаббуслари) таълим ва жамоатчилик ҳамкорлиги муҳим деб ҳисобланади [4]. Таштемиров А.А. ва Комилов А.М. болаларга қарши жиноятларнинг олдини олишда ахборот технологияларидан фойдаланишни таклиф қилади [6]. Ўзбекистонда эса бу соҳадаги ислохотлар секин кечмоқда. Оилавий муҳитни мустаҳкамлаш, таълим тизимини такомиллаштириш ва ҳуқуқ-тартибот органларининг фаолиятини кучайтириш зарур.

ХУЛОСА (Conclusion)

Тадқиқот шуни кўрсатадики, Ўзбекистонда вояга етмаганларга нисбатан уятсиз-бузуқ ҳаракатларнинг ҳуқуқий ва ижтимоий таҳлили жиддий ислохотларга муҳтож. Жазо чораларини қатъийлаштириш билан бирга, профилактика ва таълим тизимини кучайтириш муҳимдир.

ТАКЛИФЛАР (Recommendations)

1. Жиноят кодексининг 129-моддасида жазо муддатини 7-10 йилга ошириш [2].
2. Мактабларда ҳуқуқий таълим дастурини жорий қилиш [3].
3. "Хавфсиз муҳит" дастурини ишга тушириш.
4. Халқаро ташкилотлар билан ҳамкорликни кучайтириш [4].
5. АТ воситаларидан фойдаланиб, жиноятларнинг олдини олиш [6].

Адабиётлар (references):

1. Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси, 129-модда. Электрон манба: <https://lex.uz/acts/111453>. Мурожаат вақти: 26.03.2025.
2. Ўзбекистон Республикасининг Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекси. Электрон манба: <https://lex.uz/acts/97664>. Мурожаат вақти: 26.03.2025.
3. БМТ Болалар ҳуқуқлари тўғрисидаги конвенция, 1989. Электрон манба: <https://www.un.org/documents/ga/res/44/a44r025.htm>. Мурожаат вақти: 26.03.2025.
4. Қодирова М.Қ. Болалар психологияси ва ижтимоий муаммолар // Тошкент: Фан, 2019.

5. Холов А.Х. Ўзбекистонда жиноятлар профилактикаси // Тошкент: Ўзбекистон, 2021.
6. Таштемиров А.А., Комилов А.М. Ў. Одам савдоси жиноятига қарши курашишни такомиллаштиришга оид айрим мулоҳазалар // Central Asian Journal of Multidisciplinary Research and Management Studies. – 2024. – Т. 1. – №. 7. – С. 135-138.

